

Ja, wij konden dat gelukkig nog doen, maar zij moesten blijven! Zij moesten blijven voor onze veiligheid en onze bevrijding. Zij konden het gevaar niet ontlopen, maar moesten dit trotseren. Zij waren opgeleid om gezamenlijk met andere geallieerde legers het grote Duitse leger ten val te brengen en dus moesten zij op hun post blijven, in dit geval in hun schuttersputjes bij ons en onze burens in de groentehof.

Via het erf van de burens kwamen we in de Broekstraat, sloegen al meteen linksaf en liepen in de richting van de Oldenhofselaan. Het laatste deel van de straat (onverhard) liep door twee weilanden en was het niet meer dan een grasbaan met karresporen met ernaast een wandelpaadje.

De eerste wei behoorde bij de hofstede van de familie van Renes en de tweede bij de hofstede van Maas v.d. Berg. Dat waren burens van elkaar. De weilanden waren door een sloot en een ijzeren hek van elkander gescheiden.

Al gauw liepen wij in het tweede weiland, van v.d. Berg dus. Rechts van dat weiland stond naast het erf rechts, een oude, niet meer als zodanig in gebruik zijnde, tabaksschuur.

Links lag een stuk grond dat in percelen verhuurd werd, genaamd: "Het Hemelrijk".

Ruim honderd meter verder lag dwars voor ons "De Oldenhofselaan". Plotseling hoorden we granaten afschieten op de "Duno", die weldra explodeerden tamelijk dicht in de nabijheid van de Ned. Herv. kerk, want daar zagen we rook opstijgen.

Wij stapten flink door om zo vlug mogelijk in de Oldenhofselaan te komen, daar stonden grote, dikke populieren, waar we veiliger dekking konden vinden, dan in die vlakke weilanden.

Wéér opnieuw werden er granaten afgeschoten die vrij snel tamelijk dicht bij ons in het weiland uit elkander knalden, ergens halverwege de tabaksschuur en ons.

Moeder gaf opeens een angtschreeuw en wij meenden dat zij door granaatscherven geraakt was, dat bij nadere informatie gelukkig niet het geval bleek te wezen. Wel was er een flinke granaatscherf tegen de hak van haar schoen geslagen, dat zo'n klap gegeven had alsof het leek dat de voet van haar been geschoten werd. Gelukkig was dit niet zo!

Wél was het gevaar natuurlijk heel dichtbij geweest en dat had moeder dan ook zo doen schrikken.

Bij mij sloeg een granaatscherf met veel geweld tegen het achterspatbord van mijn fiets en dat gaf ook zo'n harde klap of het er finaal afgeschoten was. Maar het had ook noodlottig af kunnen lopen wat ook heel veel is voorgekomen....!

Tijdens die explosies voelden we opeens een zeer korte, maar wel een hevige luchtdruk, die leek op een zeer felle rukwind. Men kan dus heel goed begrijpen dat wij ons daar in die wei absoluut niet meer veilig voelden en wilden toen dus zo vlug mogelijk daar vandaan, naar jullie op de boerderij. Maar dan zouden wij nog een grote afstand af moeten leggen om bij jullie te komen.

Want de eigenlijke weg voor ons was via de Oldenhofselaan langs de hofstede van de familie J. Lamers en een eind verderop vóórlangs bij het woonhuis van de familie J. Hanhart, rechtsaf en daar door een populierenlaan van ongeveer vijfhonderd meter lengte, daar over een brug en dan door een smalle oude appelboomgaard van een paar honderd meter, kwam men pas op het erf van de boerderij. En daar zouden wij onder die omstandigheden toch wel ruim een half uur over moeten lopen. Een route die onderweg daar erg veel gevaar op kon leveren. Dus was dat absoluut niet zonder risico's.

Na enig overleg met elkaar besloten we om te proberen binnendoor te gaan, langs het woonhuis van de familie H. Teunissen- van Manen, rietdekker van beroep.

Dan moesten we wel door enkele weilanden en over hekken klimmen en proberen een paar sloten over te komen, waar gelukkig bijna geen water instond, want het was steeds een betrekkelijke droge zomer geweest.

Dat werd natuurlijk zeer moeilijk met een fiets, waarop nog een zak met kleding gebonden was. Dus besloot ik de zak met kleding en het geldkistje met enig inhoud, in de laan achter te laten. Ik verstopte de zak achter enkele dichte struiken, zodat deze vanaf de weg door de laan, niet te zien was.

Dicht bij die plaats verlieten wij de Oldenhofselaan en liepen via een weiland in de richting van H. T' van Manen. Onderweg moest ik enige malen mijn fiets over een weide-hek beuren en we zijn ook nog een paar maal door een bijna droge sloot gegaan om op het erf van genoemde familie te komen. Daar bleek, dat er niemand meer aanwezig was. Zeer waarschijnlijk was dat gezin al in de vroege ochtend naar elders vertrokken.

Wij zijn toen naast het woonhuis verderop gelopen en kwamen bij een korenveld met tarwe, dat nog steeds niet gemaaid was.

Ook daar liepen wij langs en kwamen aan het einde bij een sloot waarlangs een pad lag waarmee we op deze boerderij konden komen en toen kwam jij naar ons toe en zijn wij met jou mee gegaan en nu zijn we hier gelukkig weer bij elkander en laten we hopen dat het in de toekomst zo zal blijven.

Zo, dit waren onze belevenissen die ik hier even verteld heb, maar vader en moeder hebben je ook nog wel iets te vertellen.

In die tussentijd ga ik even de achterband van de fiets oppompen want die was niet al te hard." zo eindigde Piet zijn verhaal. Toen begon vader zijn verhaal te vertellen :

"Al kan ik ook nog wel zo het één en ander vertellen, toch zal mijn verhaal veel korter wezen dan dat van Piet." zo begon vader zijn verhaal en ging toen verder.

"Toch wil ik er nog het één en ander aan toevoegen. Al gauw, nadat we besloten hadden om te gaan slapen, vielen er opeens zware granaten. Dat bleek tenminste wel, want toen ze explodeerden gaf dat vreselijke harde knallen.

Blijkbaar werden deze vanaf "De Duno" afgevuurd. Dit was de eerste beschieting die wij mee maakten en we hoorden de projectielen verspreid neerkomen in onze omgeving met geweldige explosies. En wat doet men dan in zulke omstandigheden zul je vragen? Dan wacht je het een ogenblik af wat er verder zal gaan gebeuren. ... wat er ging plaatshebben kwamen wij al heel gauw te weten. We hoorden weer granaten afschieten hoog op "De Duno". en bijna gelijk barstten de granaten uit elkander. Soms dichtbij, soms weer iets verderweg. Deuren en ramen begonnen te rammelen vanwege de luchtdruk van de explosies.

Granaatscherven sloegen tegen de buitenmuren en we hoorden glas rinkelen. De granaatscherven sloegen zo hard tegen de muren dat het leek, alsof er grote grindstenen tegen gesmeten werden. Ook hoorden wij in de kelder ruiten aan diggels slaan, daar moest het kelderraam het zeker ontgelden.

Maar het was niet zo dat je weer kunt gaan slapen na een onweersbui als deze weer bijna over is. Want heel onverwacht barstte er een granaat ergens naast het huis uit elkaar. Dat gaf zo'n harde knal dat we alle drie opeens overeind stonden van schrik.

Door scherven geraakt, vlogen er ruiten aan diggels naar binnen, vlak langs ons heen en we roken meteen weer kruitdamp. Dus was er een granaat tamelijk dicht bij huis geexplodeerd.

Piet greep zijn jas en riep : " Kom gauw mee de schuilkelder in ! Hier in huis is het niet meer veilig!!"

Wij zijn nog nooit zo vlug naast ons huis gelopen naar ons achtererf, om in de schuilkelder te komen. Hier en daar lagen dakpannen aan stukken gevallen op het erf, waar je goed over vallen kon. Naast de schuilkelder stond een grote appelboom, waarvan een dikke tak was afgeslagen. Deze lag op enige afstand van de boom. Buiten hing ook nog een sterke kruitdamp en eigenlijk was het te gevaarlijk om naar buiten te gaan.

Achter het huis stonden onze naaste burens G. v. d. Dam en zijn vrouw, die ook van de schrik hun huis uitgelopen waren. Zij woonden naast ons in hetzelfde huis. Vandaar dat ik schrijf onze naaste burens. De andere burens heetten Huibers.

Maar zij woonden op ongeveer dertig meter noordelijk bij ons vandaan. Doch waren het uiteindelijk toch onze burens.

De familie v.d. Dam ging ook gelijk met ons de schuilkelder in. En daar zaten we dan met ons vijven, nogal tamelijk dicht tegen elkaar, want toen de schuilkelder gebouwd werd, hielden we rekening met vier personen. Er was nog wel meer ruimte aanwezig, maar daar was de In/uitgang net tegenover, dus waren dat geen veilige plaatsen. Daarom is een schuilkelder helaas een schuilgelegenheid die toch niet helemaal veilig is, want als er een granaat vlak naast explodeert, slaat de grond naar binnen en is de kans heel groot dat de hele kelder instort en wordt je levend begraven. Men zit immers in een diepte onder de begane grond. Toch hebben we daar niet aan gedacht, je houdt immers alleen rekening met rondvliegende granaatscherven en daarvoor zit men in zo'n schuilkelder tamelijk veilig.

Opnieuw explodeerden er granaten dichtbij, één daarvan sloeg blijkbaar vlak achter de schuilkelder in de grond. De schuilkelder beefde en trilde als bij een aardbeving. Loszittende aarde viel van de bovenwand omlaag en dat kregen wij in de nek. Je schrikt dan wel natuurlijk, maar je wordt dan meteen weer afgeleid door geluiden van buiten. Je hoort dan glasgerinkel, dakpannen op het erf vallen en projectielen door het luchtruim fluiten en boomtakken kraken in de boomgaard. Ook ketsten er granaatscherven tegen de achtergevel van het huis en moest daar een ruit het ook ontgelden.

We hoorden nog meer geluiden, maar zien deden we niets in de stikdonkere ruimte van de schuilkelder, waar het kil en vochtig werd. Want we hadden daar al enige tijd in doorgebracht. Maar hoe laat het zou wezen konden we niet schatten en de kerkklokken waren immers door de Duitsers uit de torens gehaald en daarna gesmolten om opnieuw verwerkt te worden in oorlogstuig o.a. kogels en verschillende soorten projectielen.

Wel had ik een zakhorloge, maar licht maken was verboden, dus kon ik ook niet zien hoe laat het was.

Nadat we nog enige tijd met ons vijven bij elkander in de schuilkelder gezeten hadden, begonnen we op het laatst toch stijf, koud en rillerig te worden, we wachtten even af dat het schietten minder werd en besloten toen toch weer naar huis terug te gaan om nog enige tijd te gaan slapen. Binnen gekomen keek ik bij het licht op mijn horloge en bleek het al bijna half twaalf te wezen, dus dat was al heel laat. Moeder zal nu haar verhaal ook wel kwijt willen." zo besloot vader zijn verhaal.

Moeder vertelt ook háár verhaal:

"Wij zijn ook heus wel bang geweest, toen Driel opeens met zware granaten beschoten werd." zo begon moeder met haar verhaal. "In huis is men natuurlijk ook zeer trefbaar, wanneer er in de nabijheid projectielen exploderen. Scherven kunnen door ramen en deuren naar binnen slaan. Daar heeft men in een schuilkelder geen last van, want een schuilkelder is meestal gevrijwaard tegen granaatscherven, mits deze niet al te groot van stuk zijn. Toch blijf ik een schuilkelder een kille en een enge ondergrondse ruimte vinden. Maar ondanks dat, hebben wij er toch enige tijd met onze burens veilig in doorgebracht. Toen we van daaruit in huis terug kwamen was het al heel laat in de avond. Buiten vielen geen granaten meer, dus wilden we proberen nog wat te gaan slapen.

Normaal slapen je vader en ik in de slaapkamer beneden en jullie beide in het slaapkamertje boven. Dat zou natuurlijk veel te gevaarlijk zijn in deze situatie. Daarom besloten wij om in de gang van ons huis te gaan liggen, dat vonden we toch veiliger. Dus hebben we er een paar matrassen in gelegd en dekens om ons toe te kunnen dekken. We voelden ons daar tamelijk veilig.

Toch was er nog een zwakke plaats in onze slaapruijnte en dat was de plankenvloer van de zolder boven ons.

Granaten of scherven konden daar gemakkelijk doorheen slaan en daar zijn wij vannacht ook meerdere malen bang voor geweest. Als er granaten aan kwamen fluiten door het luchtruim dachten we daar direct aan. Maar onze gedachten waren ook vaak bij de Poolse soldaten, die zich immers ook in onze naaste omgeving ingegraven hadden. Zij lagen buiten en moesten daar maar afwachten wáár de granaten neerkwamen.

Vielen er dan soms opeens granaten in de naaste nabijheid van ons huis, moesten wij direct weer aan de Polen denken. Want zij lagen daar niet voor hun eigen belangen, maar voor de belangen van ons. Het draagt niets af of bij maar daar dient men eigenlijk toch wel rekening mee te houden, of niet soms??

Vaak hoorden we soms heel dichtbij granaten exploderen. Dan vielen er vaak door granaatscherven aan stukken geslagen dakpannen op de houten zoldervloer boven ons. Ook hoorden we wel eens gerinkel, als er een ruit in scherven viel.

Maar ondanks dát hebben we toch nog wel eens een poos achtereen kunnen slapen, vooral in de vroege ochtend, toen het schieten afnam. Dan kan men toch heel goed merken, dat een mens niet buiten slaap kan! Toen het echter licht begon te worden werden we bijtijds wakker en heb ik meteen het ontbijt klaar gemaakt, dan kon er eerst gegeten worden voordat we buiten gingen kijken.

De broodmaaltijd verliep tamelijk rustig, er vielen gelukkig geen granaten en gingen wij daarna dus even naar buiten.

Daar zagen we meteen al wat voor een ravage aangericht was door een granaat die naast het huis geexplodeerd was. Het hekwerk om de tuin was finaal stuk geslagen en van de pereleiboom ( een Clabs-Favoriet ) waren takken afgerukt. De buitendeur was doorzeefd door granaatscherven evenals de oostelijke zijgevel van het huis. Overal rondom het huis lag het vol met aan stukken gevallen dakpannen, glas, steen , grote houtspaanders en takken van de bomen die naast ons huis stonden. Wat een rommel toch, wat een ravage en dan nog wel in een zo'n korte tijd!!

Achter het huis, dicht bij de schuilkelder, lag de afgeschoten dikke tak van de appelboom en in de boomgaard lagen ook veel afgeschoten takken onder de bomen.

Bij de familie Huibers, onze bureu, waren enkele bomen doormidden geslagen in hun boomgaard en van hun huis waren ook al heel wat dakpannen weggevaagd door luchtdruk.

Enkele Poolse parachutisten waren weer bezig met het graven van een paar schuttersputjes (eenmangaten). Daarmee probeerden zij een beter beschut plekje te vinden.

Vader probeerde een gesprek met hen te maken, maar door gebrek aan talenkennis lukte dat niet al te best. Maar zij probeerden aan vader uit te duiden dat de mogelijke gevechten die te verwachten waren, hooguit drie dagen zouden kunnen duren.

Wilde men die thuis over zich heen laten gaan, moest men wel voor die dagen voldoende eten en drinken in huis halen en zich tijdens de gevechten vooral binnenshuis houden!!

Nou, dat wisten we dan ook weer, dus ons stond nog wel het één en ander te wachten!

Aan de voorzijde (noordkant) van ons huis zagen wij de gordijnen door de kapotte ramen van binnen naar buiten heen en weer wapperen en de elektriciteitsdraden van de bovengrondse leidingen hingen aan stukken aan de palen. Iets van het huis af lag een flink stuk van de houten windveer, dus waren we wel geschrokken van al die vernielingen die we te zien kregen.

We gingen naar binnen om opnieuw even te overleggen met elkaar of we thuis zouden blijven, als er eventueel gevechten zou worden of toch maar weg te gaan voor alle veiligheid. We besloten echter om te blijven. Dan moest er natuurlijk wel voldoende eten en drinken in huis aanwezig zijn tenminste voor enkele dagen. Dat was er genoeg. O.a. , groenten waren volop in voorraad. Bonen in de inmaakpotten, aardappels , wortelen en uien genoeg in de kelder, evenals nog wat appels en peren en nog wat vlees. Dus daar konden we nog over beschikken gelukkig. Drinkwater konden we oppompen met de zwengelpomp die in de keuken stond.

Dus konden wij heus wel enkele dagen over voldoende levensmiddelen beschikken, alleen moest er nog voor enkele dagen brood gehaald worden en dat wilde Piet wel even op zich nemen en was bereid meteen te gaan. Maar om zoveel mogelijk het dorpscentrum mis te lopen, besloot hij binnendoor te lopen via de boomgaarden van Renes en zijn buurman Jan Jansen. Die beide boomgaarden reikten bijna tot de bakkerij van onze bakker. Hij moest dan nog even over de hofstede van G. Krebber lopen om er te komen.

Toen hij al enige tijd weg was stonden we naar het graven te kijken dat de Poolse parachutisten deden om nog enkele schuttersputjes gereed te maken, om die ook te bemannen, zagen wij jou aankomen achter het huis van Huibers. Jij kwam speciaal naar ons, om er bij ons op aan te dringen huis en haard te gaan verlaten en liefst nog wel zo gauw als mogelijk was.

Je bent daarna al weer tamelijk gauw naar jullie boerderij terug gegaan, maar Piet was toen nog niet terug van de bakker.

Je vader en ik wilden echter niet alleen beslissen en besloten nog even te wachten tot Piet terug kwam en dat duurde nogal even! Daarom vond jij dat we zo lang weggebleven waren, maar dat was de oorzaak. De rest is je al bekend. Nu zijn we gelukkig weer samen en dat is heel belangrijk!!

Dit was dan mijn verhaaltje dat ik nog even aan jou wilde vertellen, maar nu ga ik voor de broodmaaltijd zorgen, want het is al bijna twaalf uur zie ik", zei moeder en was daarmee aan het einde van haar verhaal gekomen.

De vrouwen hadden onder elkaar al reeds afgesproken dat zij die middag voor een broodmaaltijd zouden zorgen. Later zouden zij een flinke pan erwtensoep koken voor het avondeten. Daar was immers nogal enige tijd voor nodig om de soep én het vlees de nodige tijd te laten trekken. En daar waren wij het gelukkig allemaal mee eens. Onder elkander was meteen al een heel goede verstandhouding en dat was in zo'n situatie al héél belangrijk.

Zo gezegd, zo gedaan en na een klein kwartiertje was de koffie bruin en stond het brood klaar op tafel, dus konden we aanschikken. In de schuur waren twee tafels tegen elkaar gezet waaraan we plaats konden nemen; daar was ruime gelegenheid voor en onder een gezellige sfeer zaten we even later gezamenlijk te eten.

Het leek wel of wij met elkander een dagje uit waren op een vakantie-boerderij en daar werkte het weer ook aan mee. Het was nog steeds tamelijk zonnig en de temperatuur was ook aangenaam. Maarrr..., de werkelijkheid was helaas het tegenovergestelde, want in de verte, omgeving Oosterbeek, dreunden nu en dan de kanonnen en stotterden er mitrailleurs!!

Dus verkeerden we eigenlijk in een oorlogssituatie, al was dat daar nog niet zo merkbaar, maar een feit was het wél! Nadat wij allen de maaltijd genuttigd hadden bleven we nog een kort moment napraten over de gebeurtenissen van die ochtend. Daarna hielpen de vrouwen elkander met de afwas en gingen de mannen alvast naar buiten en zochten een lekker plaatsje op in de zon. De één stak een sigaret op, een ander stopte zijn pijp en ging met zijn rug tegen de schuur zitten. Twee anderen, een paar jongelui, gingen op de grindhoop zitten met een paar bossen stro als een heerlijk steuntje in de rug, dat waren mijn broer en ik. Gelukkig was de mist opgetrokken, die bracht meestal zo'n somber sfeer, vooral in de herfst als de dagen korter werden. Om ons heen was het al weer enige uren rustig geweest en gelukkig waren de gevechten, die te verwachten waren, uitgebleven en dachten we, misschien valt alles nog wel mee, dan kunnen we nog eerder terug naar huis als we gemeend hadden, zo hoopten wij.

Het zal zo ongeveer tegen twee uur geweest zijn toen er opeens verandering kwam in die rustige sfeer om ons heen.

Vanuit de Dorpsstraat werd het plotseling veel rumoeriger. Dat konden wij bij ons op de boerderij "De Noordhoek" heel duidelijk vernemen, want de wind, al was deze zwak op dat moment, kwam nog steeds uit het noord-oosten.

Opeens klonken er geweerschoten en even daarna stotterde er ook een zware mitrailleur en direct daaropvolgend ook één van lichter kaliber die zich liet horen.

Zo dichtbij hadden wij die nog niet gehoord. Dan moesten de Duitsers zeker wel in Driel aangekomen zijn en dat bleek dan inderdaad zo. Wij hoorden ook nog een ander geluid van een zware mitrailleur en dat leek wel een soort snelvuurkanon. Dat leken wel lichte granaten te wezen, die hij uitstootte. Zien konden we dat natuurlijk niet, daarvoor was de afstand te groot.

Dus ging ik de schuur in om mijn verrekijker te halen die ik in mijn koffer gedaan had.

Ik liep naar de oostzijde van het woonhuis en had daar tamelijk goed zicht in de richting van de Dorpsstraat. En het bleek daar dat de situatie totaal veranderd was. Vanaf het hoger gelegen Duno-plateau en het einde van de Dorpsstraat werden projectielen afgevuurd en deze kwamen ongeveer halverwege de Dorpsstraat tot explosie; op verschillende plaatsen zag ik er grijze rook opstijgen en kon de projectielen uit elkaar horen barstten. Wéér stotterden er mitrailleurs, maar dat geluid kwam van verderweg. Maar nu was het toch wel duidelijk dat de gevechten in Driel in volle gang waren, daar was geen twijfelen aan!!

Blijkbaar waren even te voren de Duitsers in het Driels centrum gearriveerd, maar verder wisten wij er niet veel meer van af. We moesten het immers waarnemen vanaf een afstand van ruim een kilometer. Overal vanuit die richting hoorden we granaten exploderen, zowel in het dorpscentrum als in de boomgaarden en weilanden westelijk en oostelijk van de Dorpsstraat. En boven al dat oorlogslawaai uit konden we ook nog bevelen horen geven, die door Duitsers gegeven werden, want de schreeuwen altijd zo hard. Die bevelen kwamen hoofdzakelijk vanuit het laatste deel van de Dorpsstraat. Van daaruit probeerden de Duitsers blijkbaar verder op te rukken naar het dorpscentrum bij de R.K. kerk of daar omtrent, dat was natuurlijk maar gissen.

Piet, m'n broer, was naast mij komen staan en we hoorden vanuit de Dorpsstraat veel geroep en geschreeuw van dorpsgenoten, nu en dan werd er ook gegild! Op dat moment was het er zeer luidruchtig. Geweerschoten knalden kortaf en werden meteen beantwoord door zwaar mitrailleurvuur. Onderwijl zagen we mensen uit de Dorpsstraat wegvlugten via de achter deze straat liggende weilanden. Een eind verderop liepen koeien en toen daar dichtbij enkele granaten uit elkaar barstten, stoven de koeien uiteen en holden als wilde beesten weg van de plek des onheils.

Met mijn verrekijsker konden we een groot deel van de Dorpsstraat overzien, alleen het achterste deel werd aan het zicht ontnomen door een boomgaard, die ongeveer halverwege ons en de genoemde straat lag.

op een gegeven moment vlogen er een aantal dakpannen omhoog boven een oud schuurtje, naast een woonhuis in het midden van die straat en gelijk hoorden we het geluid van een geexplodeerde granaat. Het schieten bleef doorgaan en we hoorden ook regelmatig de Duitsers bevelen geven. Die konden daar altijd zo hevig bij schreeuwen, mogelijk probeerden zij daar indruk mee te wekken!! De verwachte strijd in Driel was opeens losgebarsten en zagen wij opnieuw een groepje dorpsgenoten weg hollen uit het srijdtooneel, via een weiland in westelijke richting, dus weg van de gevaren-zone, die nu achter hen lag.

Een lezer(es) zal mogelijk wel opgemerkt hebben hoe het mogelijk was om op een afstand van ruim een kilometer nog bevelen te horen geven en toch was dit inderdaad heel goed mogelijk.

Men moet daarbij natuurlijk wel bedenken dat er in die jaren vóór en in die oorlog GEEN geluidsoverlast geproduceerd werd door overvliegende straaljagers en andere vliegtuigen, voorbij razende auto's, motorrijwielen en bromfietsen!!

Als er een normale sfeer was, dus zonder al die aparte geluiden, kon men vaak op grote afstand een koe horen loeien, een paard horen hinniken of een hond horen blaffen. En in het voorjaar kon je in de kolken achter de dijk soms véél te duidelijk de kikkers horen kwaken, dat het soms stoorde bij het in slaap komen. Dus overdrijf ik niet als ik schrijf dat wij de Duitsers op ruim een kilometer afstand bevelen konden horen geven. Kwam die heerlijke, rustige tijd maar weer terug!!!

Enige tijd later kwamen er weer dorpingen bij ons voorbij over het landweggetje dat langs de boerderij lag. Zij waren zeker ook van het strijdtoneel in de Dorpsstraat weggevlucht.

Piet en ik liepen even in hun richting omdat wij iets te weten wilden komen over de huidige situatie in het centrum van Driel.. Zij waren echter nogal zenuwachtig in hun gesprek. Eén van hen vertelde zo het één en ander uit hun straat.

Verlopen nacht hebben we veel in de kelder doorgebracht toen de granaten begonnen te vallen en om nu geen risico's meer te lopen, zijn wij hals over kop de Dorpsstraat uitgevlucht toen de Duitsers weer granaten af gingen schieten vanaf De Duno. Op dat zelfde moment kwamen er enkele Engelse tanks in Driel. Ze reden vanuit Elst via de Honingveldsestraat naar het einde van de Dorpsstraat en stelden daar hun tanks op, die vol zaten met infanteristen die zich gingen verspreiden in de weilanden ten oosten van de Dorpsstraat. De tanks vuurden granaten af op de Dorpsstraat en de infanteristen begonnen te schieten met machinegeweren. We hebben zelf die tanks niet zien komen, dat vertelde ons een kennis die ze naderbij had zien komen vanuit de Honingveldsestraat. Toen hebben wij het niet langer afgewacht, dat vonden we te gevaarlijk en dus zijn wij meteen weggegaan om een veiliger oord op te gaan zoeken."zo vertelde hij. Wij begrepen daaruit dat hij niet zelf die tanks aan had zien komen, maar een kennis van hem, een bekende dorpsgenoot, had hij er nog bij gezegd. Enige tijd later zagen wij opnieuw een klein groepje dorpsgenooten in onze richting komen en bleven even met ons praten.

Eén van hen vertelde het volgende:

"Zoals jullie wel zullen weten woon ik al enige tijd in de buurtschap "De Keulsekamp". Direct na de middag was ik nog even voor mijn vrouw naar de winkel van A. Schuiling gegaan om een paar boodschappen. Die heeft immers een bakkerij en een kruidenierswinkel op de hoek van de Elster Grindweg en de Honingveldsestraat. Toen ik even later weer op weg naar huis was, hoorde ik opeens een eigenaardig gepiep en geknars van legervoertuigen die ik uit de Honingveldsestraat zag komen en stil hielden vlak voor het café van Paul Scheerder.

De infanteristen begonnen zich meteen te verspreiden en ik hoorde ook bevelen geven en wist toen direct dat het Duitsers waren, dus ben ik vlug doorgelopen naar huis en intussen besloot ik mijn buurt voorlopig vaarwel te zeggen." zo deelde hij mee. toen vertelde de ander zijn belevenis:

"Al betrekkelijk vroeg in de namiddag hoorde ik opeens dat er geschoten werd en wilde even gaan kijken wat er eigenlijk gaande was. Dus liep ik vanaf De Keulsekamp de Elster Grindweg op. Daar keek ik in de richting waar het geluid van schieten vandaan kwam en dat was vanaf het einde van de Dorpsstraat. Daar zag ik een pantserwagen staan met enkele Duitse soldaten. Vanuit die pantserwagen werd toen meteen geschoten op de Dorpsstraat en zag ook een rookwolk opstijgen. Ook zag ik dat een aantal Duitse soldaten zich gingen verspreiden. Een gedeelte ging de weilanden in, de rest de Dorpsstraat en er werden opnieuw enkele bevelen gegeven. Toen ben ik gauw terug naar huis gegaan. Een ogenblik later hebben we onze woonbuurt verlaten en nu proberen wij een veiliger plaats te vinden." zo vertelde nummer twee.

Toen liepen ze door, want ze wilden naar Heteren.

Hoe het er op dat moment in de Dorpsstraat precies naar toe ging konden wij niet controleren vanaf de boerderij, maar dat zouden we die dag nog wel te weten komen. Er kwamen vanuit de verte, dwars door de weilanden, enkele mensen aanlopen en ze liepen regelrecht in de richting van "onze boerderij".

Nadat zij dichterbij kwamen kon ik hen meteen al herkennen toen ik met de verrekijker in hun richting keek. Maar ik zag nog meer, namelijk dat het Geert Koster en Bart Peters waren en zij droegen een brancard, waarop een nog tamelijk jong meisje lag. Die twee mannen woonden ongeveer in het voorste gedeelte van de Dorpsstraat en waren burens van elkaar.

Al gauw stonden zij bij ons voor een sloot maar omdat er toen bijna geen water in stond konden wij hen erop een gemakkelijke manier overheen helpen, want Piet kwam al gauw met een plank aandrazen die m. i. net niet lang genoeg zou wezen.

Maar toen ze van de ene kant naar de andere gelegd werd bleek dat toch méé te vallen; met droge voeten konden zij de overkant halen. inmiddels had Bart verteld dat het meisje, dat op de brancard lag een zusje van zijn vrouw was. Ik schatte haar tussen acht en tien jaren.

Begrijpelijk bleken Bart en Geert moe geworden te zijn en wilden een ogenblik uitrusten want de tocht door weilanden vol met greppels en sloten was wel vermoeiend geweest, maar ze wilden toch nog wel even hun belevenissen aan ons vertellen.

"Zo tegen twee uur ongeveer waren er enkele gevechtswagens aan het einde van de Dorpsstraat verschenen en dat bleken al gauw Duitsers te zijn. Ze zaten vol met infanterie-soldaten die zich meteen gingen verspreiden. De gevechtswagens begonnen plotseling lichte granaten af te schieten en dat was op de Dorpsstraat gericht en dat het geen militaire oefeningen waren dat begreep ik meteen al. Toen brak opeens de strijd los!!

De Duitsers raakten op die manier al gauw in een gevecht gewikkeld met de Poolse soldaten die zich langs de Dorpsstraat ingegraven hadden.

Het werd een strijd van huis tot huis en van man tegen man, het ging er enige tijd vreselijk te keer. De Duitsers joegen de mensen (de burgers) uit hun schuilkelders, want het was hen natuurlijk te doen om de Polen. Als die eventueel zich ook ophielden in een schuilkelder, moesten ze vanzelf te voorschijn komen. Dat alles ging met veel schreeuwerige bevelen gepaard. Daar probeerden zij indruk op je te maken. Daar tussendoor vielen er ook nog granaten die met heel veel geweld uit elkander barstten." Zo eindigde Peters zijn verhaal.

Geert Koster ging toen verder met hun verhaal :

"De meeste bewoners van onze straat hielden zich op in de kelder van hun woonhuis. Maar werd dat door een granaat getroffen, trokken zij zich terug in de schuilkelder. Voor granaatscherven en mitrailleurkogels zat je er tamelijk veilig.

De gevechten waren oorverdovend en wij hoorden de Duitsers geleidelijk dichterbij komen met hun overdadig geschreeuw!

Op een moment toen we nog in de kelder van het woonhuis zaten, werd ons huis opeens getroffen door een projectiel. Stukken van baksteen en hout vielen op de vloer boven de kelder. Dakpannen vielen naast het huis aan stukken, ruiten moesten het ontgelden, kruitdamp trok de kelder binnen, dus werd het daar zeer benauwd op het laatst en kregen we moeilijkheden met onze ademhaling. Daarom besloten we onze schuilkelder in te gaan die zich achter ons huis bevond.

Maar op dat zelfde moment kreeg ons huis een tweede voltreffer (granaatinslag) te verwerken. Wij, ons gezin, stonden net bovenaan bij de keldertrap toen dat gebeurde, we voelden een geweldige luchtdruk en overal boven ons hoorden wij stukken steen en dakpannen op de zoldervloer vallen en wéér was er die verstikken- de kruitdamp om ons heen.

Dus renden we in allerijl naar buiten naar de schuilkelder. Maar dat moest dan wel heel snel gebeuren.

Want geweer-en mitrailleurkogels en granaatscherven vlogen overal door het luchtruim en kon je elk moment daardoor geraakt worden en moest je ook nog heel goed uitkijken dat je geen stuk steen of dakpan op je hoofd kreeg. We verkeerden daar toen in een heel gevaarlijke situatie. Gelukkig bereikten we ongedeerd de schuilkelder, maar dat was helaas van zeer korte duur. We zaten echter nog maar amper of we hoorden het overdadige geschreeuw van de Duitsers. Schietend en schreeuwend kwamen ze naderbij. Dicht opeen gepakt wachtten we vol spanning hoe het allemaal af zou lopen. Inmiddels hoorden we granaten exploderen, dakpannen omlaag kletteren en glas rinkelen. Tamelijk dichtbij barstte een projectiel uit elkander en ergens verderweg stotterde een zware mitrailleur, wat dichterbij knalde een karabijn kortaf. Het waangstige momenten daar onder de grond in de schuilkelder. Je hoorde allerlei vreemde geluiden boven je, maar je zag niets! Verder konden we niets doen, dan alleen maar af te wachten wat er verder ging gebeuren.

Voor kogels en granaatscherven voelden wij ons in de schuilkelder tamelijk veilig, maar aan een granaatinslag moest je maar niet denken, want dan werden we leveld begraven.

Toen opeens gebeurde het, bovenaan bij de ingang van de schuilkelder stond een Duitse soldaat met zijn breed gerande helm diep over zijn hoofd getrokken en zijn machinepistool op ons gericht. Met zijn staalblauwe, harde ogen keek hij ons aan en riep iets naar ons wat wij door al het lawaai om ons heen niet verstonen. Daarna schreeuwde hij luidkeels : " RAUS!!" En dat verstonen wij natuurlijk wel. Blijkbaar was hij zeer nerveus op dat moment en wie zou dat in zo'n situatie niet wezen?? Hij werd erg ongeduldig toen wij één voor één uit onze schuilgelegenheid te voorschijn kwamen, want hij snauwde nog een keer zeer kortaf "SCHNELL!!"

DUS verlieten wij zo vlug mogelijk de schuilkelder en toen probeerde hij ons met veel gebaren, duidelijk te maken dat we daar zo vlug mogelijk vandaan moesten gaan want het werd zeer gevaarlijk voor ons in die omstandigheid!!

We treuzelden even, niet wetend hoe te besluiten, want ja, waar zouden we zo gauw heen moeten gaan?

De soldaat wees in de richting van de weilanden achter de Dorpsstraat. En dat bleek voor ons ook de enige vluchtweg, er was verder geen alternatief. Dus dan die richting maar uit. Het was niet een gemakkelijke en ook niet de veiligste, maar ja, wat moesten we anders? Via de Dorpsstraat proberen weg te gaan was gelijk aan zelfmoord, want daar bevochten de Polen en de Duitsers elkaar en vanuit het centrum, de Kerkstraat, was ook veel te riskant!

Wij hielpen elkaar over de omheining van het weiland en probeerden zo vlug mogelijk uit die omgeving weg te komen. Kogels van mitrailleurs en geweren vlogen ons om de oren en de granaatscherven zoefden door het luchtruim boven ons.

Soms werd het te gevaarlijk om te blijven lopen, dan lieten we ons vallen en stonden weer op als het rustiger werd en holden we verder, weg van het strijdtoneel.

Maar we kwamen al gauw voor een tamelijke brede sloot en daarachter lagen wéér weilanden, tot aan de Oldenhofselaan, met tussen de weilanden iedere keer een sloot. Dus wat nu? Terug gaan durfden we niet, de Duitsers hadden ons immers verdreven, dus moesten we verder gaan en maar proberen over de sloot heen te springen. Toch zou dit een probleem geven daar deze er te breed voor was. En voor vrouwen is dit nog een groter probleem.

Opnieuw floten kogels over ons heen en barstten achter ons in het weiland enkele projectielen uit elkander....!

We moesten toch proberen ons veilig te stellen, namen een grote aanloop en sprongen zo ver we konden. En of het kwam dat het gevaar ons achtervolgde, het lukte ons tamelijk goed. Maar al stond er gelukkig niet veel water in de sloot, tóch kwamen wij nog iets in het water terecht!" Hier hield Geert Koster even op met zijn verhaal; het werd hem blijkbaar even te veel.

Bart Peters vulde toen het verhaal verder aan:

" Opeens gaf mijn schoonzusje dat wij hier bij ons hebben, een schreeuw, er bleek een kogel in haar buik gedrongen te zijn. Dus moesten we proberen, onder alle ellende, zo vlug mogelijk naar de dokter te gaan en maken dat we weg kwamen uit dat zeer gevaarlijke gebied.

Aan onze natte voeten schonken we geen aandacht meer en liepen zo snel we maar konden op dat moment, door de weilanden, in de richting van de Oldenhofselaan. Enkele honderden meters verder was rechts een afslag naar de boerderij "Vredestein", van Pee-len. Mijn vrouw en de anderen die bij ons waren gingen daar bij ons weg. Zij zouden via andere weilanden en binnenweggetjes met karresporen naar de boerderij "De Bouwkamp" gaan en daar zolang op ons wachten, tot wij van de dokter terug komen.

We zijn nu een beetje uitgerust en proberen zo gauw mogelijk bij de dokter te komen. Dus laten we maar zeggen, tot ziens na de algehele bevrijding!!" En met deze groet was ook hij aan het einde van zijn verhaal gekomen.

Voordat ze het erf verlieten vroeg het meisje nog om een beetje water en nadat zij wat gedronken had, namen de mannen de brandcard weer op en gingen verder.

Wij zagen hen bij de varkensschuur rechtsaf gaan en waren toen uit het zicht verdwenen. Via karresporenwegen door weilanden konden zij in Heteren komen. Daar woonde de dokter, dat was toen Mevrouw v. d. Burg. Haar man ook dokter geweest, maar was helaas enige tijd daarvoor op de Rijndijk tussen Driel en Heteren verongelukt met zijn motorrijwiel. Daarna nam zijn vrouw zijn praktijk waar.

Die twee mannen met dat meisje op de brancard moesten onder die omstandigheid toch nog wel ruim drie kilometer lopen voordat ze bij de dokter waren.

Wij hadden medelijden met dat meisje dat al zo heel jong het slachtoffer was geworden van deze onzinnige oorlog. Maar zover mij, (de schrijver van dit boek) bekend is, heeft zij gelukkig nadien geen nadelige gevolgen van dat voorval ondervonden en moet zij tot nu toe (september 2001) nog steeds van een goede gezondheid genieten. Haar naam was niet beter te weten Geertruida Scheerder.

Geert Koster had mij ook nog verteld dat zij op de boerderij van Peelen op een zeer primitieve manier van houten latten en stokken een draagbaar (brancard) gemaakt hadden, waarop ze het meisje gemakkelijker konden dragen. Vanaf die boerderij waren ze met dat meisje dwars door de weilanden naar onze boerderij komen lopen. Dat was voor hen de rechtste weg om binnendoor in Heteren te komen, maar daarheen kregen ze nog enkele sloten, waar ze over-of doorheen moesten proberen te komen.

Nadat de mannen met het meisje in de richting van Heteren gelopen waren gingen Piet en ik weer even naar de Oostzijde van het woonhuis, vanwaar we tamelijk uitzicht hadden op de Dorpstraat. Er werd op dat moment veel over en weer geschoten, zowel met zware mitrailleurs als wel door de snelvuurkanonnen van de pantserwagens van de Duitsers.

Op verschillende plaatsen zagen wij granaten exploderen, waarbij soms dakpannen van woonhuizen of schuurtjes de lucht in vlogen. Ook werden schoorstenen van de daken geschoten en grote stukken van windveren van de gevels. Granaten barstten vaak met heel veel geweld uit elkander en vanaf verspreide plaatsen stotterden zware mitrailleurs. Overal steeg blauw-grijze rook op; het strijdgeweld was zeer hevig op dat ogenblik en dat bracht ook met zich mee, dat er bij ons ook regelmatig "verdwaalde kogels" door het luchtruim vlogen.

We zagen ook nog iets in brand staan in de Kerkstraat, daar rookte het namelijk al enige tijd op één plaats, ongeveer tussen de twee kerken halverwege. Door al die rook was dat door ons ook niet zo precies waar te nemen.

Piet keek op dat moment door de verrekijsker in die richting. En terwijl ik inmiddels mijn blik op de Dorpsstraat gericht had, explodeerden er op het zelfde ogenblik in het voorste gedeelte van die straat enkele projectielen, waardoor er meteen rook op steeg. Maar het roken bleef doorgaan en het werd steeds meer en meer en toen Piet met de kijker in die richting keek, bleek het woonhuis van de familie Cornelis Willemsen in brand te staan. Weldra sloegen er vlammen uit het dak en binnen enkele ogenblikken was dat aangewakkerd tot één grote vuurzee. Grote vuurtongen lekten uit de nok van het achterhuis, waar zich de deel in bevond met de veestallen en daarboven de hooi- en korenzolder. In zeer korte tijd was het huis door zware rook omgeven. Maar ook op andere plaatsen in het dorp hing grijze rook en was vaak het één niet van het ander te onderscheiden. De strijd die men die ochtend al verwacht had, was nu in volle gang en nam nog iets in hevigheid toe.

Vanuit de Dorpsstraat klonken gewerschoten en iets meer buiten het centrum stotterden enkele zware machinegeweren. Dat geluid kwam blijkbaar ergens uit de Molenstraat, in de omgeving van het tuindersbedrijf van Schrijver, mijn werkgever.

Wij hadden op dat ogenblik zorg over de dorpsgenoten die zich nog in Driel bevonden. Zij kregen het zwaar te verduren!

De geweldige rookontwikkeling boven het woonhuis van Willemsen waaide geleidelijk iets uit elkaar in de lengterichting van de straat en werd ons verdere uitzicht in die richting ontnomen. Enkele honderden meters zuidwaarts was zo op enige afstand opnieuw een eventuele brand waar te nemen. Onze gedachten gingen uit naar de hofstede van Goldsmid of die van hun bureu, de familie Arns of het één en ander daarvontrent in die omgeving.

Ons uitzicht in die richting werd enigszins belemmerd door enige knotwilgen en hoge populieren die langs sloten stonden.

Terwijl mijn broer en ik daar door de verrekijsker stonden te turen en te overwegen waar die brand zijn kon, hoorden wij achter ons stemmen op het erf. Die bleken van dorpelingen te wezen die voor de straatgevechten uit het dorp weggevlucht waren. Zij kwamen bij de boerderij langs, op weg naar Heteren.

Piet en ik liepen naar hen toe en toen zij ons ook zagen kwamen zij het erf op lopen.

"Zijn jullie al lang hier?" vroeg er één.

"Vanaf gistermorgen ben ik hier gekomen met nog enkele andere gezinnen, onze ouders en m'n broer hier, kwamen van ochtend.

Waar zijn jullie van plan heen te gaan?"Vroeg ik.

"Wij hebben besloten naar Heteren te gaan. Daar woont familie van ons.

We hopen daar vannacht onderdak te vinden, dan zien we morgen wel wat er verder gaat gebeuren. In Driel is het op dit ogenblik heel gevaarlijk om buiten te komen, overal vliegen kogels en granaatscherven door de lucht. In de Kerkstraat en de Dorpsstraat wordt hard gevochten, soms van huis tot huis en man tegen man, het gaat er vreselijk te keer. De Dorpsstraat ken je niet meer terug!

Net na de middag zijn er enkele Duitse pantserwagens vanuit Elst naar Driel gekomen met een flink aantal infanterie-soldaten en die zijn nu aan het vechten met de gisteravond gelandde Poolse parachutisten.

De Duitsers jagen de bewoners uit hun kelders of schuilkelders, die dan maar een veilig heenkomen moeten zoeken. Daar hebben zij dan geen last meer van en blijven dus de Polen over, die ze zo gauw mogelijk uit willen proberen te schakelen. Dus is daar een hevige strijd aan de gang. Tussen de gevechten door zijn we daar zo gauw mogelijk weggevlucht en zijn we heel blij dat we ongedeerd hier zijn aangekomen." Aldus zijn verhaal.

Toen deed nummer twee het woord:

"Wij hebben ook nog vernomen dat er verschillende gezinnen uit Driel, vooral uit het Oostelijk deel, de Achterstraat en de Molenaarstraat, hun toevlucht gezocht hebben onder de toren van de Ned. Herv. kerk. Ook daar moet het zeer gevaarlijk wezen, dus durft bijna niemand van hen zich naar buiten te begeven, omdat ze bang zijn getroffen te zullen worden door rondvliegende kogels of granaatscherven.

Maar in die omgeving moet het ook heel gevaarlijk wezen vanwege de projectielen die er exploderen. Het hele centrum van Driel is opeens totaal veranderd in een groot strijdtoneel, sinds de Polen gisteravond geland zijn. Zij hebben zich toen op een bepaald punt verzameld en daarna op verschillende plaatsen ingegraven. Maar een groot deel van hen moet ook nog in de avond naar het Drielse Veer gegaan zijn om te proberen met de veerpont over te varen naar hun Engelse strijdmakkers die zich nog steeds in Oosterbeek ophouden. Dit moet hen echter niet gelukt zijn zoals wij hoorden vertellen, want de veerpont was al reeds onklaar gemaakt. Bovendien waren daar zoveel granaten neer gekomen dat het ondoenlijk geweest was om die overtocht uit te kunnen voeren. Dus waren zij helaas genoodzaakt om zich daarna terug te trekken naar het centrum van Driel

Op dit moment hebben de Polen het zeer zwaar te verduren in de gevechten tegen de Duitsers, want zij kunnen helaas niet beschikken over zwaardere wapens dan een mitrailleur. Dat er felle gevechten aan de gang zijn is vanuit hier heel goed te horen.

Hoe zal het uiteindelijk aflopen met die strijd??

Vooraan, links van de Elster Grindweg, bij de kolenschuur van Karel KUHLEr, hebben de Duitsers een pantserwagen gestationeerd. Als die gaat schieten bestrijkt hij daarmee de hele achterkant van de Dorpsstraat.

Bij het café van Paul Scheerder staat eveneens een pantserwagen opgesteld, die de voorzijde van die straat beschiet. Als het Britse Tweede Leger niet gauw komt om hulp te bieden, zullen de Polen in het nauw gedreven worden en komen zij als ratten in de val te zitten!" Zo eindigde de tweede persoon.

Inmiddels stapte een derde persoon naar voren die er ook nog iets aan toe wilde voegen:

"Van één van onze burens die gisteren tegen de avond uit Huissen terug kwam van familie-bezoek, vernam ik dat er nogal veel Duits geschut opgesteld staat in de Loostraat en in de omgeving van 't Zand. De kanonnen stonden veelal in gericht in deze richting van Elst en omgeving.

Onderweg naar Driel zag hij ook nog veel Duits geschut opgesteld staan in boomgaarden en onder bomen langs de wegen. In tijd van nood dus, als de Duitsers zich hier in Driel niet zouden kunnen handhaven. kunnen ze in Huissen altijd nog bijspringen en hebben wij hier in deze omgeving nog wat te verwachten!!

Maar ja, het is niet anders, dus moeten wij er het beste maar van hopen. Wij gaan nu verderop want we moeten nog helemaal binnendoor, door weilanden en boomgaarden naar Heteren lopen, over de Rijndijk gaan we in geen geval, dat vinden we veel te gevaarlijk; als de Duitsers je zien wordt je er misschien meteen afgeschoten en dát is nu nog juist niet onze bedoeling.

Laten we maar hopen op een spoedige bevrijding. De groetjes en tot weerziens!"

Met die woorden draaide hij zich om, voegde zich bij de anderen en verlieten toen gezamenlijk het erf van "onze boerderij"!

Even later zagen we hen bij de varkensschuur de bocht om gaan naar rechts en iets verderop kon men via weilanden, binnendoor in Heteren komen aan het begin van de Uilenburgsestraat.

Zo, dat wisten we ook weer en op deze manier kwamen wij toch nog het één en ander te weten, wat er zich op dat ogeblik in het centrum van Driel "afspeelde". Maar het waren heus geen hoopgevende berichten. Toch wilde men graag met de ontstane situatie op de hoogte blijven.

Piet en ik gingen weer terug naar het punt waar we een goed uitzicht hadden op het strijdtoneel in de Dorpsstraat.

We zagen meteen al dat er op vele plaatsen rook opsteeg, ook nog steeds boven het in brand staande woonhuis van C. Willemsen. Vlammen zagen we niet meer, maar er was nog wel een flinke rookontwikkeling. Er explodeerden nog steeds granaten, vooral in de nabijheid van de Ned. Herv. kerk en daar omtrent in de rest van de Kerkstraat.

Inmiddels hadden de straatgevechten zich verplaatst in noordelijke richting, dichtbij het in brand staande woonhuis van Willemsen. Maar duidelijk was dat niet waar te nemen vanwege de vele rook die er hing.

Vanuit het achterste deel van de Molenstraat, of iets terzijde, uit de buurtschap "Het Vlot", stotterde nu en dan een zware mitrailleur. Zeer waarschijnlijk lagen daar ergens Duitsers in stelling, maar dat was een veronderstelling van ons.

Wij zagen opnieuw rook opstijgen, zware donkere rookkolommen kwamen boven het geboomte uit, maar wel verderweg dan de naaste omgeving van de Dorpsstraat. Ergens in de buurt van de boerderij "BAARSKAMP" of daar omtrent. Zoals ik schreef, hing er op meerdere plaatsen rook, dus was dat niet precies weer te geven. Hoe het echter ook zijn mocht, zeer waarschijnlijk was daar opnieuw een woonhuis of boerderij in brand geraakt door gevechtshandelingen, want dit was geen rook van exploderende granaten. Daarvoor was hij veel te donker.

Er kwamen regelmatig dorpelingen bij ons langs, die Driel gingen verlaten vanwege de gevaarlijke gevechtshandelingen. Soms maakten enkelen een praatje met ons, anderen liepen door. Maar er waren er bij die vertelden dat er ook mensen waren die in die richting gingen van de boerderij "DE FIKKERSDRIES", om vandaar via Homoet naar Valburg te gaan. En inderdaad zagen we dorpelingen in die richting lopen.

Die mensen troffen het wel want het weer was nog steeds mooi en zonnig, dus heel geschikt weer om een veilig heenkomen te zoeken. Gelukkig waren er in de namiddag van onze boerderij geen projectielen meer gevallen. Zeer begrijpelijk, dat het voor ons een veilig gevoel gaf. De Duitsers hadden het misschien meer gemunt op het centrum van Driel en de Dorpsstraat, want ook daarlangs hadden Poolse soldaten zich ingegraven. En juist daar waren op dat ogenblik straatgevechten in volle gang. Dat hadden wij tenminste kunnen opmaken uit de verhalen die voorbijgangers ons verteld hadden.

Wij waren heel blij dat wij, zo lang als dat zou duren, betrekkelijk veilig zaten op "onze boerderij" "De Noordhoek". En we zaten daar in elk geval ook nog tamelijk dicht bij huis.

Piet en ik konden met de verreijkijker een groot gedeelte van de Dorpsstraat overzien, alleen het laatste deel, daarheen werd ons uitzicht belemmerd door boomgaarden. We konden nu en dan nog wel horen dat daar hier en daar een granaat explodeerde, maar toch vonden wij dat de gevechten iets afgenomen waren. Dat vonden wij opeens vreemd, maar letten daar toch niet zo op. We gingen terug naar de anderen, die een heerlijk plaatsje gevonden hadden in de zon op het erf vóór de grote schuur. Wij gingen er bij zitten en er werd wat over en weer gesproken over de gevechten in de Dorpsstraat, toen iemand opeens de opmerking maakte:

"Hebben jullie het niet gemerkt, in de Dorpsstraat is het opeens stil geworden, er wordt niet meer geschoten."

Dat had blijkbaar ook één van de vrouwen opgemerkt die al enige tijd in de keuken van het woonhuis bezig was geweest met koken. Zij kwam naar buiten en zei: "Ja, dat hoorden wij ook! Laat het voorlopig maar zo blijven, dan kunnen we met ons allen over een uurtje tenminste rustig eten. Wij zijn nu bezig met het koken van de erwtensoep en we hopen, dat jullie die zullen lusten. We hebben in ieder geval ons best gedaan om er iets smakelijks van te maken. We zullen in de schuur een paar tafels tegen elkaar zetten dan kunnen we daar met ons allen bij elkaar zitten. We denken tegen half zes de soep klaar te hebben." zei ze.

We kregen overigens wel trek in eten, want we hadden die middag immers alleen een broodmaaltijd genuttigd, dus zou een goed bord erwtensoep er wel in gaan als koek!

Piet en ik hielpen een paar tafels mee naar de schuur brengen, daar was volop ruimte en hoefden we ook niet zo stijf tegen elkander aan te zitten onder het eten.

Er werden een paar witte lakens over de tafels gespreid en er stoelen bij geschoven. Kijk eens aan wat netjes, het leek wel een restaurant!!

Het was opmerkelijk stil geworden in onze omgeving, dat viel op na het onrustige gestotter van machinegeweren, de heftige explosies van de projectielen en de korte knallen van de karabijnen!! Men werd opeens weer optimistischer en de ouderen begonnen wat meer met elkaar te praten; de spanning was er blijkbaar iets af want ik hoorde iemand al over bevrijd zijn spreken en hoorde vader zeggen: "Dan kunnen we misschien morgen al weer terug naar huis!" Maar daar reageerde mijn broer op als volgt:

"Rustig aan vader, in deze oorlog zijn nog veel grotere gevechts- haarden dan dit kleine conflict hier in Driel en daar zal uiteindelijk beslist worden wanneer wij hier worden bevrijd!"

"Dat denk ik ook wel, want zo onverwacht zullen we daar nog niet op hoeven rekenen." Hoorde ik een ander zeggen.

De één was het daar volledig mee eens, de ander ten dele en dus werd daar nog even over na gedebatteerd. Toen opeens kwam moeder vanuit de keuken naar buiten met een stapel borden in haar handen. Mevrouw Schrijver volgde met een grote etenspan en haar oudste dochter Annie kwam achter haar aan met een hand vol lepels. Dus dit beloofde wat! "Allemaal aan tafel!" werd er geroepen en de overige vrouwen en mannen, waaronder ook mijn vader, m'n broer en ik gingen achter elkaar de schuur binnen. Daar rook het al heerlijk naar de erwtensoep met kluif. En wie dat niet zou lusten was een zeurpiet.

Wij schaarden ons rond de tafels en lieten ons even later opdienen door de kokkinen. Toen werd het rustig aan tafel er werd geen woord gesproken. Wel geblazen in de soep, want die was echt heet opgediend. Maar in de meeste gevallen wordt de soep nooit zo heet gegeten dan ze opgediend wordt, dus was dit geen probleem. De soep smaakte in ieder geval prima, zodat een ieder zat te smullen en dit was natuurlijk wel een eer voor hen die haar bereid hadden. Het was ook werkelijk heerlijke soep en dat bleek al heel gauw, toen de meesten van ons zich voor de tweede maal op lieten scheppen.

Er werd rustig gegeten en daarbij weinig gesproken. en als we niet beter geweten hadden, zouden wij de gedachten gekregen hebben dat we een dagje uit waren en dat er op dat moment geen oorlog gaande was, zo dichtbij en vlak bij huis!!  
Alles léék zo vredig om ons heen....?

Er huilden geen granaten meer door het luchtruim, er stotterden geen machinegeweren, er explodeerden geen projectielen en er knalden geen karabijnen als daar mee geschoten werd. Er werden ook geen bevelen meer gegeven door overdreven heldhaftigheid van Duitse commandanten. Alleen de rook was er nog van de smeulende puinhopen van wat eens een burger-of een boerenwoning was geweest. De strijd bleek beslist te wezen...., maar ons tweede bord soep was op dat moment nog niet half genuttigd, toen de rust opeens wreed werd verstoord door exploderende granaten, die er plotseling rondom en op de boerderij vielen. Toen wij bijna allen tegelijk van onze stoelen opsprongen en tegen de binnenzijde van de buitenmuren gingen staan waren wij zeer onverwacht in een geheel andere situatie geraakt. Her en der vlogen granaatscherven door de lucht; wij gingen voor de veiligheid plat op de vloer liggen. Geen dom idee, men had dan veel minder trefkans en zo deed ieder wat veilig leek op z'n moment. Buiten barstten met veel geweld granaten uit elkander, dakpannen kletterden aan stukken op het erf, ruiten gingen aan scherven.

Grote stukken van de windveer vlogen door de lucht, een regenpijp werd van de gevel geslagen en rinkelde over het klinkerstraatje en een stuk dakgoot smakte vlakbij de schuurdeur tegen de grond. Een sterke kruitdamp trok de schuur binnen en sloeg ons op de stembanden.

Onder ons werd geen woord gesproken ; een ieder was bezig zich veilig te stellen. Ergens in de schuur, achter ons, rinkelde een ruit, buiten klapte één of ander voorwerp tegen een muur, mogelijk een grote granaatscherf of iets dergelijks. Bij de varkensschuur hoorden we ook iets vallen, mogelijk dakpannen. Van het woonhuis vloog een ruit aan diggels.

Toen opeens was het weer stil om ons heen, heel stil; de rust was weergekeerd!

Toch bleven we nog een ogenblik op de plaats waar we stonden of lagen. Ik keek naar mijn ouders die met angstige ogen van zich af lagen te kijken. Piet had hen aangeraden langs de buitenmuur te gaan liggen.

Ik gaf hen een teken, om nog even te blijven liggen, want men wist natuurlijk niet of zo'n granaataanval zich zou herhalen. Die had naar schatting ongeveer enkele minuten geduurd, maar dit was lang genoeg om veel onheil te veroorzaken.

Gelukkig bleef het rustig, ja spookachtig stil om ons heen.

Mijn broer kwam uit zijn lighouding overeind, voorzichtig en op zijn qui-vive. Hij liep naar de deuropening van de grote schuifdeuren, die wij uit angst voor de granaatscherven, niet meer hadden durven te sluiten, bang geraakt te worden

Voorzichtig stond ik ook op en gingen we samen naar buiten om daar even verse lucht in te ademen. Heerlijk was dat!

Piet ging even terug en vroeg de anderen of zij ook naar buiten wilden om een luchtje te scheppen. Daar voelden zij blijkbaar wel voor en kwamen ze behoedzaam, achter elkaar door de grote deuropening naar buiten, maar wel zeer bedacht op gevaar dat zich eventueel voor kon doen. Het bleef gelukkig rustig en dus konden we zien wat er buiten zoal had plaatsgevonden.

Vlak naast de grote schuur waarin wij gezamenlijk soep hadden zitten eten, lagen vele aan stukken gevallen dakpannen, stukken steen, glas uit de ramen, grote spaanders hout en overal lagen kluiten aarde en het stuk dakgoot, dat bij de schuifdeuren lag. Het anders zo schone erf was opeens totaal veranderd in één grote chaos. Overal zaten diepe kuilen waar granaten geexplodeerd waren en van de varkensschuur waren ook veel dakpannen weggeslagen. Het was dus wel raak geweest in enkele minuten tijds!! Gelukkig had niemand enig letsel opgelopen, dat was veel waard!

In de boomgaard was ook veel vernield, sommige bomen waren half doormidden geslagen of uit de grond gerukt, veel takken lagen op de grond. En in de groentehof was het ook al een grote chaos, want daar was blijkbaar een projectiel middenin tot explosie gekomen. Veel groentesoorten waren door de enorme luchtdruk finaal weggeslagen. Het was er in één woord veranderd en totaal omgeploegd. De andijvie en boerenkool hingen in de omheining. Terug gaande naar het erf constateerden we dat er ook een groot gat was geslagen in het golfplatendak van de veldschuur. Deze onverwachte beschieting was kort maar krachtig geweest!! Mijn broer en ik keken elkaar terneergeslagen en teleurgesteld aan en wisten op dat moment niet meer wat wij daarvan moesten gaan denken. De week was immers zo hoopvol begonnen, men had op nieuw weer moed gekregen en gehoopt dat de bevrijding nabij was. En dan opeens deze beschieting weer, wat hield dit in? Waarom hadden de Duitsers deze boerderij onder vuur genomen? Waren zij wellicht van mening dat de Poolse parachutisten deze in bezit genomen hadden?

Het was best mogelijk dat de Duitsers er toe over gingen om de grote boerderijen in deze omgeving met granaten te bestoken....! Als dat werkelijk zou plaatshebben, waren er nog meer beschietingen te verwachten.

Als dat toevallig in de nacht plaats zou hebben kon dat wel eens een heel gevaarlijke situatie worden en je wist ook nooit wat er nog meer kon gaan gebeuren. Het zou namelijk ondoenlijk zijn om in het pikdonker van de nacht nog een veiliger oord te moeten op gaan zoeken. En daarbij moet men vooral aan oudere mensen denken. Onze ouders, mijn broer en ik, spraken daar met de andere mensen over, die ook met ons op de boerderij vertoefden. Zij vonden het echter op dat moment zeer moeilijk om daar hun mening over uit te spreken.

Wij, ons gezin, besloten nog vóór het helemaal donker zou gaan worden, de boerderij te verlaten en binnendoor naar Heteren te gaan, om daar voor de komende nacht een veilig onderdak proberen te vinden. Daar was het minste risico aan verbonden. Op de boerderij blijven zou ons inziens riskanter wezen.

Een ieder was natuurlijk vrij in doen en laten om voor zijn of haar eigen veiligheid te kiezen en als men eigen huis en haard achter moet laten, vindt ik dat moeilijker dan dat je zo'n keus moet maken, als juist dát al reeds heeft plaatsgevonden.

Ik persoonlijk ging even overleggen met Schrijver en zijn vrouw wat zij van plan waren?

"Wij willen toch maar liever blijven, want het zal heel moeilijk zijn om met negen personen nog een veilig heenkomen te vinden."

Eigenlijk was dat ook goed te begrijpen. Nu zouden ze ook niet meer alleen zijn als er zich iets bijzonders voor zou doen. Er waren nu genoeg mensen aanwezig om een oogje in het zeil te houden in verband met de kinderen, om de helpende hand te bieden. Ik had hen immers beloofd bij hen te blijven zo lang dat nodig was, maar natuurlijk niet tot het uiterste.

Toen waren mijn ouders en broer nog thuis en kon ik daar wel tijdelijk gemist worden. Nu was dat anders, we waren allen uit ons dorp weggevlucht en voelde ik mij op dit moment verplicht om mijn ouders bij te staan, als dat nodig mocht wezen. De familie Schrijver kon dan bijgestaan worden door de andere mensen die zich ook op de boerderij bevonden.

Alhoewel, ik vond het jammer dat ik het gezin van de familie moest gaan verlaten. We waren immers al helemaal aan elkaar gewend en ik voelde mij bij hen alsof ik er thuis hoorde.

Maar vóór wij daar weg gingen ben ik nog even met hen gaan overgen en stelde voor: "Als jullie nu ook met ons mee gaan blijven we toch bij elkaar, dat had ik jullie immers beloofd. Natuurlijk niet tot het uiterste en uitzonderlijke omstandigheid is er nu en voel mij tegenover mijn ouders verplicht hen bij te staan in gevaarlijke situaties. Per slot van rekening zijn het al bejaarde mensen, vader wordt 70 jaren bij goede gezondheid en moeder is vorige maand al 65 geworden, dus ook zo jong niet meer. Ik hoop nu echter van harte dat jullie begrip kunnen opbrengen voor deze uitzonderlijke omstandigheid en wij niet met onvriendelijke gezichten afscheid van elkander moeten nemen."

"Zover zal het heus niet komen. Jullie zijn met vier personen, wij met ons negenen en dan is het heus niet eenvoudig om in de schemering nog een veilig onderkomen te vinden. Als wij met ons vieren geweest waren, waren we misschien wel met jullie mee gegaan. Nu jij en je broer jullie ouders nog hebt moeten jullie goed voor hen zorgen en is het misschien raadzamer nu weg te gaan nu het weer rustig is om ons heen. Oudere mensen zoals jullie ouders lopen ook niet meer zo vlug, dus kunnen jullie nog wel voordat het donker geworden is een veilig onderkomen gevonden hebben." Aldus de mening van Schrijver.

Zelf ging ik weer naar mijn ouders en broer terug en vertelde hen over ons overleg en dat Schrijver het een moeilijke beslissing vond om wél of niet weg te gaan op dit moment.

Nu wil ik graag jullie mening hierover. Willen jullie nog deze avond hier vandaan, of deze nacht nog hier blijven en proberen morgen een veilige verblijfplaats te vinden."? Wilde ik weten.

"Laten wij dan nu nog maar weggaan, want wie weet wat er van nacht weer kan plaatshebben en hebben we in Heteren misschien nog een rustige nacht." Vonden mijn ouders en Piet.

Voor ik verder ga met dit eerste deel van dit boek af te sluiten, volgt hier nog een kleine nabeschouwing die betrekking heeft op een gedeelte van deze namiddag, dus vrijdag de 22ste.

In deze namiddag hadden wij al enige tijd met een regelmaat, projectielen door het luchtruim boven ons horen huilen. Die kwamen betrekkelijk recht over ons heen in de richting van het bosrijke gebied tussen het landgoed "De Duno" en Doorwerth, waar ze dan ook explodeerden. Iedere keer floten er 3 stuks tegelijk door het luchtruim in de genoemde richting. Na ongeveer 25 á 30 seconden werd er een drietal afgevuurd en dat hield ongeveer wel een paar uren aan.

Piet en ik veronderstelden toen dat dit geallieerd artillerievuur moest wezen dat zeer waarschijnlijk opgesteld stond in de omgeving van Oosterhout (Betuwe)). Het kwam tenminste vanuit die richting. Zeer wel mogelijk was deze beschieting als doel, om te voorkomen dat de Engelse parachutisten die zich in Oosterbeek ophielden, niet door de Duitsers in de rug aangevallen konden worden. Want groeperingen daarvan hielden zich, ons inziens, nog regelmatig op in deze bossen van Doorwerth en Duno.

Opeens keken Piet en ik elkander verwonderd aan. Want als dat geschut, dat naar onze veronderstelling in Oosterhout opgesteld stond, van het geallieerde leger was, zouden deze al in de de Betuwe gearriveerd moeten wezen en dit was ons nog niet bekend. Alhoewel wij gisteren ook kanongebulder waar konden nemen vanuit die zelfde omgeving. Daar hadden wij blijkbaar weinig aandacht aan besteed toen er zoveel werd geschoten tijdens de landing van de Eerste Onafhankelijke Poolse Parachutistenbrigade, in een weilandengebied tussen de voormalige Drielseweg, later na de oorlog, Grote Molenstraat genoemd en de spoordijk tussen Arnhem en Elst. De landingsterreinen liggen nog steeds rondom de boerderij "De Schuytgraaf" en de boerderij "Het Honingsveld". Dit was ook maar gissen van ons, maar mochten de voorposten van het Britse Tweede Leger toch nog niet tot het grondgebied van de Betuwe doorgedrongen wezen, kon dat geschut ook wel opgesteld gestaan hebben, ergens over de rivier de Waal, in de naaste omgeving van de elektriciteitscentrale van Nijmegen.

Wij waren vaak genoodzaakt veel te moeten veronderstellen, omdat de berichten daaromtrent maar zeer schaars werden doorgegeven. Of echter het grote Britse Tweede Leger al reeds wél of nog niet tot het Betuwse land was doorgedrongen, kwamen wij de volgende ochtend te weten, na onze overnachting op een adres in Heteren aan de Achterstraat aldaar.

Nadat ik onze ouders dus naar hun mening gevraagd had stemden zij er mee in om deze zelfde avond Driel te verlaten om in Heteren nog voor de komende nacht een veilig onderkomen te zoeken. Dan waren wij dat er met ons vieren over eens en dat is in zo'n situatie juist heel belangrijk.

Dus zochten we even later onze spulletjes bij elkaar. Toen namen we van hen die achter bleven afscheid en wensten iedereen een ander, het aller beste toe in de komende tijd, die voor ons allen nog wel eens heel moeilijk kon worden.

Nagewuifd door de anderen die bleven, verlieten wij het erf. Wij gingen ongeveer via de zelfde route naar Heteren, zoals onze voorgangers (sters) die gegaan waren, die langs "onze boerderij" in de zelfde richting gelopen hadden om in Heteren te komen.

Al gauw kwamen we langs de woninkjes die daar dicht bijeen stonden, aan het einde van de Karstraat.

Daarin waren toen woonachtig de families Hoksbergen, Peters, beter bekend in Driel als de gebroeders De Gans, al is het meestal niet mijn mentaliteit om hier in dit boek, mensen te noemen met hun bijnaam. Maar voor een enkele verduidelijking hoop ik dat men dit mij niet kwalijk zal nemen.

Daar heeft in die jaren ook nog het gezin van H. Arissen gewoond die enige tijd chauffeur geweest is bij Niec Jacobs, die toen aan de Rijndijk woonde. Dat was de vader van Herman en Wim, die later een transportbedrijf hadden.

Enkele honderden meters verderop passeerden wij rechts van ons, de buurtschap "De Patershoek". Daar woonden de familie Gr. Degen, een bejaarde man, Weijman, tijdelijk het gezin J.v.d. Kamp en J. van Wieren. Misschien ook nog wel iemand anders, want dat verhuisde nogal eens.

Soms was het moeilijk op onze tocht door de weilanden met alleen maar een onverharde karresporenweg of een koeienpad waarop wij ons verplaatsten. Tweemaal moesten we door een droge sloot proberen te komen en dat viel met twee fietsen heus niet mee, maar alles lukte in die dagen! Men moest elkander natuurlijk daarbij altijd helpen, dat veel oponthoud vergde.

Ook ondervonden wij zeer veel hinder van omheiningen langsslootkanten, waar we overheen moesten en die bestonden meestal uit prikkeldraad, dat voor onze ouders wel eens grote problemen gaf. Maar ook voor ons beiden, want Piet had een zak met kleding en de rol dekens achter op zijn bagagedrager bevestigd. Op mijn fiets zat een zelf gemaakte houten koffer met kleding enz, van mezelf. Om die fietsen er overheen te krijgen was ook weer een heel lastig karwei, maar na veel moeilijk gepruts lukte ook dát nog op het laatst.

Na enkele ogenblikken kwamen wij tamelijk dicht langs het woonhuis van een familie Jansen, dus ook was het wederom een Jansen, waar er al zoveel van waren in Driel. Maar om met die vele Jansens niet in de war te raken, werd deze familie aangeduid met de benaming -Jansen van de Rode Toren-. Dan wist iedereen in Driel wie daarmee bedoeld werd. Die benaming was ontstaan, omdat daar dichtbij in die omgeving in een reeds ver verleden, het Middeleeuws kasteel "De Rode Toren" gestaan moet hebben. Toen dit na eeuwen in verval geraakt was, werd het gesloopt en de grachten er omheen gedempt.

Vele jaren nadien werd er tamelijk dichtbij een boeren woning met schuur gebouwd, waar in de twintiger jaren van de vorige eeuw het gezin Jansen kwam te wonen. En om verwarring met andere Jansens in Driel te voorkomen, werd deze Jansen de benaming gegeven als: Jansen van de Rode Toren, omdat daar omtrent ooit dat kasteel gestaan moet hebben, vandaar die benaming dus.

Enkele leden van dat gezin stonden buiten naast hun huis en zij kenden vader heel goed, dus hebben we een praatje met hen gemaakt. Maar al gauw huilden er granaten door het luchtruim boven ons. Daarom gingen die mensen naar binnen en vroegen ons ook mee te gaan. Wij zeiden echter liever door te lopen, omdat de schemering al zo snel toenam. Want wij wilden immers proberen nog vóór het helemaal donker was, een overnachtingsadres gevonden te hebben. Dan konden we tenminste uitrusten, dat ook heel belangrijk voor onze ouders was, want zij waren al tamelijk bejaard. Dus was zo'n tocht door de weilanden, met veel hindernissen, toch wel heel vermoeiend en daar hadden die mensen dan ook wel weer begrip voor. Inmiddels waren wij daar de grens tussen het dorp Driel en Heteren gepasseerd. Een eindje verderop lag recht voor ons de Uilenburgsestraat en dat was Heterens grondgebied.

Vanaf dit punt wil ik het eerste deel van dit boek getiteld :

VAN HUIS EN HAARD VERDREVEN afsluiten.

Hierna volgt het tweede deel.

+ + +  
+ +  
+

# INHOUD. Eerste Deel.

|                                                          | Bladzijd |
|----------------------------------------------------------|----------|
| De schooljaren                                           | 6        |
| Werkloos                                                 | 7        |
| Werkloosheid breidde zich uit.                           | 12       |
| Prinses Beatrix wordt geboren                            | 13       |
| Duitsers vallen Polen binnen                             | 15       |
| Zeer strenge winter, 1939/'40.                           | 16       |
| Wereldoorlog breekt uit, 10 mei 1940                     | 20       |
| Rotterdam gebombardeerd door de Duitse luchtmacht,       |          |
| Nederland capituleert                                    | 27       |
| Nijmegen gebombardeerd door Amerikaanse luchtmacht       | 45       |
| Geallieerden landden op de kusten van Normandie          | 54       |
| Dolle Dinsdag. Duitsers trekken terug tot Arnhem         | 56       |
| Grootscheepse Luchtlandingen 17 september 1944           | 65       |
| Engelse para's trekken op neer brug bij Arnhem en        |          |
| vormen een Hoofdkwartier in hotel Hartenstein in         |          |
| Oosterbeek. Inwoners voelen zich bevrijd; zingen voluit. | 77       |
| Duitse legerbussen in brand geschoten door Eng, toest.   | 87       |
| Poolse luchtlanding bij Driel (Betuwe).                  | 114      |
| Zware gevechten in Driel, inwoners gaan evacueren        | 146      |